

УДК 811.161.2'246.2

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-81-2-35>

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА БІЛІНГВІЗМУ: ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ

Ядловська О. С.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

пр. Гагаріна, 26, Дніпро, Україна

orcid.org/0000-0002-5667-2057

yadlovska54@ukr.net

Ключові слова: *соціум, білінгвальність, мовна культура, культурний білінгвізм, диглосія, інтерференція, поліглосія.*

Статтю присвячено дослідженню становлення категорії «двомовність», а також співвідношення її проявів у комунікативному та культурологічному контексті. Проаналізовано соціокультурні аспекти еволюції сприйняття білінгвізму як у свідомості окремого індивіда, так і суспільством загалом. Явище двомовності за своєю сутністю виступає лінгвістичним, однак за реалізацією та рефлексією переосмислюється і сприймається в соціумі як культурологічне або соціальне і таке, що впливає на певні мовно-соціальні процеси та є гостро дискусійним й актуальним. Володіння двома мовами передбачає не тільки вербалізацію словникового складу, морфологічних та синтаксичних одиниць, категорій цих мов, але й репрезентацію характерних особливостей та рис певного етносу, його культури, тобто культурологічного контексту. Простежено, що володіння двома чи більше мовами в індивіда є різнорівневим, а еквівалентне володіння неможливе. Провідну позицію завжди посідає рідна мова. Зазначено також, що вивчення іншої мови (іноземної, нерідної) залучає особу до процесу акультурації. Це буде в подальшому формувати соціокультурний чинник явища двомовності та впливатиме як на індивіда, так і на соціум. Окремо варто розглядати аспект впливу на рівень вивчення мови в розрізі перебування особи в конкретній комунікативній ситуації, що вимагає знання певного лексичного шару слів.

Підкреслимо також, що в епоху глобалізації, взаємодії цивілізацій та культур, підвищеної інтенсивності різних типів комунікації з одночасними процесами самоідентифікації етносів за спільністю мови виникає необхідність в уточненні багатьох суміжних понять, зокрема таких, як «інтерференція», «диглосія», «поліглосія», інших для усвідомлення причин, природи й механізмів виникнення та функціонування цих явищ у середовищі соціуму. Це надасть можливість розробити низку рекомендацій і заходів, які сприятимуть розширенню сфери використання декількох мов за збереження позицій рідної мови. Розгляд та дослідження зазначених мовних практик двомовності в подальшому може стати шляхом до переосмислення та подолання труднощів етносемантичного рівня у процесі міжкультурної комунікації.

LINGUOCULTURAL SPECIFICITY OF BILINGUALISM: ON THE PROBLEM OF THE FORMATION OF THE CONCEPT

Yadlovskaya O. S.

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor at the Department of Social and Humanitarian Disciplines

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Gagarin avenue, 26, Dnipro, Ukraine

orcid.org/0000-0002-5667-2057

yadlovskaya54@ukr.net

Key words: *society, bilingualism, language culture, cultural bilingualism, diglossia, interference, polyglossia.*

The article is devoted to the study of the formation of the category of “bilingualism”, as well as the correlation of its manifestations in the communicative and cultural context. The socio-cultural aspects of the evolution of the perception of bilingualism both in the minds of an individual and society as a whole are analyzed. The phenomenon of bilingualism is inherently linguistic, but for the implementation and reflection is reinterpreted and perceived in society as cultural or social and such that affects certain cultural and social processes and is acutely debatable and relevant. Mastery of two languages implies not only the verbalization of the vocabulary, morphological and syntactic units, and categories of these languages, but also the representation of the characteristics and features of a particular ethnic group and its culture, that is, the cultural context. It is traced that the level of proficiency of an individual in two or more languages is varied, and equivalent proficiency is impossible. The leading position is always taken by the native language. It is also noted that learning another language (foreign, non-native) attracts the individual to the process of acculturation. This will further form the socio-cultural factor of the phenomenon of bilingualism and affect both the individual and society. We should separately consider the aspect of the influence on the level of language learning in the context of a person’s presence in a specific communicative situation, which requires knowledge of a certain level of words. Let us also emphasize that in the era of globalization, the interaction of civilizations and cultures, the increased intensity of various types of communication with simultaneous processes of self-identification of ethnic groups by common language there is a need to clarify many related concepts, in particular, such as interference, diglossia, polyglossia, and others to understand the causes, nature, and mechanisms of the emergence and functioning of these phenomena in the environment of society. This will make it possible to develop several recommendations and activities that will contribute to the expansion of the use of several languages while maintaining the position of the native language. Consideration and research of the above-mentioned linguistic practices of bilingualism in the future can become a way to rethink and overcome the difficulties of the etno-semantic level in the process of intercultural communication.

Постановка проблеми. Питання білінгвізму розглядалось науковцями із 60-х рр. ХХ ст. Однак упродовж останніх десятиліть проблема двомовності залишається актуальною, адже, з одного боку, у сучасному суспільстві все більше людей спілкуються двома і більше мовами, володіння якими натеper вважається абсолютною нормою та навіть має суспільний запит і вимогу; з іншого боку, постає питання співвіднесення мов у про-

цесі спілкування та ролі мов у формування культурно маркованих елементів, отже, і впливу двомовності як на індивіда, так і на соціум. Варто наголосити, що проблема білінгвізму є наслідком міжмовних контактів. У цьому контексті постає питання наявних підходів щодо сутності та природи явища білінгвізму, трактування терміна, класифікації типів білінгвізму, а також аспектів його проявів. Окрім зазначеного, нагальною потре-

бою є вивчення двомовності із залученням інших галузей наукового знання, зокрема соціології, культурології, психології, психолінгвістики, що стане підґрунтям розуміння двомовності не лише з погляду джерела лінгвістичних даних, але й як лінгвокультурна реалізацію мовних систем у соціумі, вплив на нього.

Мета та завдання – проаналізувати категорію білінгвізму, яка інтегрує в собі культурологічний, комунікативний та психолінгвістичний контексти її вираження; завдання пов'язані зі з'ясуванням особливостей відтворення культурних контекстів під час використання двох мов, проявів бікультуралізму.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження виступає явище двомовності, білінгвізму, предметом – особливості прояву білінгвізму в мовленні та розумовій діяльності індивіда, осмислення сутності міжмовних трансформацій, їхнього впливу на особистість і на мовні процеси в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Білінгвізм як явище вивчали дослідники з різних позицій як таке, що є невід'ємною частиною життєдіяльності людини, вважається складним та багатограним явищем. Хоча більшість наявних на тепер термінів білінгвізму та двомовності виявляють деякі розбіжності в їх дефініціях, загалом поняття зводяться до кількох основних, а також використовуються як суміжні. Одне з перших визначень запропонував М. Браун ще в першій половині ХХ ст. Зокрема зазначено, що під багатомовністю розуміється активне, вільне володіння двома або більше мовами на однаковому рівні, без урахування способу оволодіння ними [1, с. 115]. Також А. Вайс вважає, що під двомовністю варто розуміти безпосереднє активне та пасивне використання двох мов однією особою [2, с. 120].

Необхідно зазначити, що терміни «двомовність» та «білінгвізм» використовуються як синонімічні, так і з різним тлумаченням, думки що цього розходяться. Наприклад, К. Ханазаров зазначає, що двомовність має місце там, «де люди володіють другою мовою на рівні, достатньому для спілкування і обміну думками з носіями другої мови <...>» [3, с. 122]. Або схоже визначення знаходимо у працях В. Розенцвейга, де зазначається, що білінгвізм – це «володіння достатньою мірою двома мовами, що дозволяє регулярно переключення з однієї на іншу залежно від ситуації спілкування» [4, с. 35]. Інші вчені, які розглядають питання білінгвізму, говорять про те, що це не явище, а певний процес. Наприклад, Є. Верещагін визначає білінгвізм як психічний механізм, що дозволяє людині відтворювати мовленнєві послідовності, які належать до двох мовних систем (виходячи із психологічних процесів) [5, с. 20], а також зазначає, що той, хто вико-

ристовує у спілкуванні тільки первинну мовну систему, може бути названий монолінгвом, а якщо використовує для спілкування іншу, то носій двох мов називається білінгвом. Схоже У. Вайнрайх інтерпретує поняття «білінгвізм» – почергове використання двох мов; водночас особи, що це практикують, визначаються як двомовні; вважає, що «білінгвізм починається тоді, коли мовець однією мовою може продукувати повні осмислені речення іншою» [6, с. 53]. Деякі вчені розглядають двомовність «як здатність тих чи інших груп населення висловлюватись двома мовами» (Л. Щерба) [7, с. 44], «здатність володіння двома мовами» (В. Белянін) [8, с. 72]. На наш погляд, тлумаченню поняття притаманні елементи суб'єктивізму: необхідно розглянути більш детально умови функціонування двох мов, значення двомовності для носія, оцінку впливу використання мов для реалізації як комунікативних потреб, так соціально значущих рефлексій у контексті реалізації особистості в соціумі.

Як науковий феномен термін «білінгвізм» означає співіснування двох мов і в науковій літературі розглядається із двох позицій: як соціальне явище та як індивідуальна характеристика особистості. Відповідно до першої, двомовними можуть бути не лише окремі особи, але цілі колективи, соціуми. По-перше, білінгвізм розглядається водночас на двох рівнях: індивідуальному і колективному. Так, К. Юмото підкреслює, що концепт білінгвізму містить широке розуміння, оскільки цей термін об'єднує багатомірні аспекти і рівні володіння двома мовами. З метою розмежування цих двох понять дослідник вводить поняття «індивідуальний білінгвізм», який пропонує називати білінгвальністю, і «колективний білінгвізм» – власне білінгвізм. По-друге, визначення білінгвізму варіюються залежно від досконалого володіння двома мовами до мінімального володіння іншою мовою [9, с. 137]. Отже, колективний вид білінгвізму ще називають соціальним білінгвізмом, що може проявлятися в культурологічному аспекті.

Природно, що розходження в підходах до вивчення білінгвізму позначилися і на трактуванні самого основного терміна. Тому необхідно розрізняти розуміння білінгвізму в межах різних підходів. Так, у психологічному аспекті білінгвізм розглядається як психологічний механізм (знання, уміння, навички), що дозволяє індивіду «здійснювати мовленнєву діяльність (точніше, окремі види мовленнєвої діяльності або їх комплекс) залежно від найближчого соціального середовища, мети спілкування, інформованості про співбесідника й інших чинників, за допомогою мовних засобів не однієї, а двох мов, маючи більш або менш вільний вибір мови для спілкування [10, с. 252].

З культурологічного погляду білінгвізм, реальний зміст якого передусім відображає лінгвокультурні та психологічні цінності й орієнтири його носія, розуміється як «результат міжцивілізаційного взаємовпливу різних культур народів, одна з форм адаптації зовсім іншої або спорідненої мовної культури». Розуміння «двомовності й багатомовності як наявності і функціонування в межах одного суспільства (здебільшого держави) двох або кількох мов» дозволяє визначити соціальний білінгвізм [11, с. 15]. Отже, з позицій соціального підходу білінгвізм постає як факт співіснування і функціонування двох мов у межах однієї національної спільноти або в межах держави. Критерій щодо рівня володіння мовами не завжди є визначальним, вважається нормою, коли білінгви володіють хоча б однією мовою в повному обсязі. Якщо розглядати білінгвізм із культурологічного підходу, то варто вважати його однією з форм адаптації до зовсім іншої або спорідненої мовної культури, виокремлювати ступінь реалізації соціоорієнтованих завдань.

Також Л. Блумфілд дає визначення білінгвізму, де використовує його у зв'язку з поняттям «багатомовність», зазначає, що «іноді вивчають іноземну мову настільки добре, що не можна відрізнити від тієї людини, що говорить як рідною, а саме «використання декількох мов залежно від відповідності комунікативної ситуації» [12, с. 70]. Інші ж учені вважають, що в більшості ситуацій дві мови, якими володіє білінгв, перебувають у неоднаковому становищі, адже абсолютно еквівалентне володіння двома мовами неможливе. Абсолютний білінгвізм передбачає абсолютно ідентичне володіння мовами в усіх ситуаціях спілкування. Досягти цього неможливо. Це пов'язано з тим, що досвід, який людина набула, користуючись однією мовою, завжди буде відрізнятися від досвіду, набутого за допомогою іншої мови.

Варто брати до уваги, що коли індивід засвоює іншу мову, він водночас долучається до іншої культури, бере участь у процесі так званої акультурації. Цим терміном позначають сприймання індивідом або цілою національно-культурною спільнотою культури іншої спільноти, що тісно пов'язано з мовою. Ідея нерозривного зв'язку мови та культури, залежності сприйняття та членування світу від мови спілкування та відповідно від залученості до певної культури набула актуальності з появою відомої гіпотези Сепіра – Ворфа: «Ми членуємо природу в напрямі, який підказує нам мова <...> Ми членуємо світ, організуємо його в поняття та розподіляємо значення так, а не інакше загалом тому, що ми учасники угоди, яка передбачає таку систематизацію. Ця угода має силу для певного мовного колективу та закріплена в системі моделей нашої мови» [13, с. 174–175]. Отже, мова

зумовлює спосіб пізнання навколишнього світу, тип мислення мовців, але також відповідно до зазначеного відображає особливості національного сприйняття й усвідомлення життєвих реалій.

Повертаючись до питання критеріїв для визначення видів білінгвізму, варто виокремити поняття «бікультуралізм». Цей тип передбачає водночас наявність у свідомості індивіда двох когнітивних баз, співвідносних із тими мовами, якими володіє білінгв. Бікультурний білінгвізм найчастіше притаманний особам, які через різні обставини засвоюють, крім рідної, ще й другу, основну в певному суспільстві, мову. Опанування другої мови відбувається зазвичай у ранньому віці, паралельно із засвоєнням рідної мови. Засвоївши в дитинстві паралельно обидві мови, індивід часто визнає рідними обидві мови. Шляхом виникнення бікультурного білінгвізму може бути також вивчення другої мови в більш зрілому віці з метою інтеграції в інше лінгвокультурне середовище. У будь-якому разі тут передбачається високий рівень володіння другою мовою, найчастіше це продуктивний змішаний білінгвізм. Обидві мови білінгва не є цілком рівноправними: домінувати буде та мова, якою білінгв послуговується частіше (у разі змішаного білінгвізму), або та, яка охоплює ширше коло сфер спілкування (у разі чистого білінгвізму). Така особа, спілкуючись іншою мовою, сприймає світ та інтерпретує явища крізь призму власної мовної культури [14, с. 8]. Це може спостерігатися тоді, коли людина засвоїла спочатку одну мову, яка є її рідною, і лише потім відбулося засвоєння іншої мови, яка з різних причин із часом стала панівною, рівень володіння якою можна кваліфікувати як високий. Паралельно із залученням іншої мови здійснювалося й залучення до іншої культури, а інколи і пануванням її, що було характерним для українського суспільства в російськомовних регіонах, де основною мовою спілкування була російська.

Розглядаючи явище білінгвізму, необхідно звернути увагу на поняття «диглосія», оскільки дані соціальні явища принципово схожі одне з одним за ознакою використання мов. Водночас виділяємо суттєві відмінності між ними. Поняття «диглосія» запропонував американський мовознавець Ч. Фергюсон у 1959 р., зазначив, що це одночасне існування в суспільстві двох мов чи двох форм із функціональним розподілом [15, с. 327]. Однак щодо цього питання думки лінгвістів теж неоднотайні. Так, М. Михайлов розглядав диглосію як форму літературно-діалектної двомовності [16, с. 5]. Ю. Жлуктенко пояснює це тим фактом, що літературна мова ніколи не збігається з повсякденною розмовною і завжди є тією чи іншою мірою «іноземною». Але все ж таки здебільшого визначення диглосії трактується

як форма володіння двома самостійними мовами чи підсистемами однієї мови, коли вони функціонально розмежовані, а вибір мови не залежить від етномовної належності мовців і диктується комунікативною ситуацією. Наприклад, в офіційних ситуаціях використовують офіційну/державну мову, якщо йдеться про багатомовне суспільство, або літературну форму національної мови (в одномовних суспільствах), а в ситуаціях побутових, повсякденних – інші мови, що не мають статусу офіційних чи державних, або інші мовні підсистеми – діалект, просторіччя, жаргон [17, с. 11]. Необхідно наголосити, що в разі диглосії мовці роблять свідомий вибір між різними комунікативними засобами й використовують ті з них, що найкраще здатні забезпечити успіх комунікації або реалізують етноідентифікацію.

Поруч із вищезгаданими термінами «білінгвізм» та «диглосія» межують з таким процесом, як інтерференція. Уперше термін «мовна інтерференція» уведений вченими Празької школи, які визначали інтерференцію як процес відхилення від норм мов, що контактують. У Вайнрайх запропонував розрізнити інтерференцію в мовленні й інтерференцію в мові, називати цим терміном випадки відхилення від норм будь-якої з мов, що відбуваються в результаті володіння двома і більше мовами, тобто внаслідок мовного контакту [6, с. 22]. Натомість Е. Хауген, трактуючи інтерференцію як випадки відхилення від норм мови, що з'являються в мові двомовних носіїв у результаті знайомства з іншими мовами, стверджує, що інтерференція не завжди є відхиленням від норми, оскільки явище може бути ненормативним вже в первинній мові. Тому, на його думку, щоб точно визначити інтерференцію, потрібно приймати як вихідну базисну лінію той стан мови, який безпосередньо передував встановленню двомовності [18, с. 62]. В енциклопедії «Українська мова» подано узагальнене визначення: «Інтерференція – це взаємодія мовних систем при двомовності, яка виникає у разі мовних контактів або у випадку індивідуального засвоєння нерідної мови. Є відхиленням від норми й системи другої мови під впливом рідної» [19, с. 209]. Отже, явище інтерференції формується суб'єктивно під впливом або комунікативного середовища, у якому перебуває мовець, або самою особою, що змінює правила мовлення, фактично залучає трактування мовних норм з іншої мови.

Також варто виокремити одне із суміжних понять багатомовності – полігłosію. Зокрема, В. Лі визначив носія полігłosії як «будь-кого, хто може спілкуватися більше ніж однією мовою, чи то активна (за допомогою говоріння та письма) або пасивна (за допомогою слухання та читання)» [20, с. 4]. Добре відоме визначення полігłosії,

надане Європейською комісією (2007 р.): «здатність суспільств, установ, груп та приватних осіб регулярно спілкуватися більш ніж однією мовою у своєму повсякденному житті» [20, с. 5]. Ці дефініції мають різні значення під час обговорення окремих процесів, як-от з'ясування ефективності та використання двомовності порівняно з багатомовністю.

Висновки та перспективи подальших розробок. Отже насамперед передбачає опанування інтерпретації смислів іншої мовної культури, що продукує двомовність, а також формує білінгвокультурного індивіда через знайомство індивіда з елементами тієї лінгвокультурної спільноти, мову якої він засвоює. Одним із визначальним чинників проявів особливостей явищ білінгвізму, диглосії, інтерференції та полігłosії в розрізі взаємопроникнення мов, а також розвитку особистості самого мовця, безумовно, виступає культурологічний аспект. Проведення порівняльного аналізу стосовно зазначених процесів дає підстави вважати, що еквівалентне володіння мовами неможливе, а визначальною може бути тільки рідна мова.

Перспективою для дослідження можуть стати такі питання: наскільки можливо опанувати іншу культуру та мову, що саме являють собою механізм та динаміка процесу акультурації, аналіз явищ колективного й індивідуального білінгвізму, часткової та масової двомовності, також виявлення головної ролі рідної мови порівняно з іншими, якими володіє мовець, причому в розрізі відображення соціокультурних і етнічних чинників ідентифікації особистості в соціумі. Також у лінгвокультурному розрізі актуальним буде дослідження чинників багатомовності, до яких належать глобалізація, транснаціональна мобільність населення та поширення нових технологій, що впливають на різні політичні, соціальні й освітні контексти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Braun M. Beobachtungen zur Frage der Mehrsprachigkeit. *Göttingische Gelehrte Anzeigen*. 1937. № 4. P. 115–130.
2. Weiss A. Hauptprobleme der Zweisprachigkeit. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1959. 214 p.
3. Ханазаров К. Критерии двуязычия и его принципы. *Проблемы двуязычия и многоязычия*. Москва : Наука, 1972. С. 119–124.
4. Розенцвейг В. Языковые контакты. Ленинград : Наука, 1972. 80 с.
5. Верещагин Е. Психологическая и методическая характеристика двуязычия. Берлин : Директ-Медиа, 2014. 162 с.
6. Вайнрайх У. Языковые контакты. Пер. с англ. и ком. Ю. Жлуктенко. Киев, 1979. 264 с.
7. Щерба Л. О понятии смешений языков. *Избранные работы по языкознанию и фонетике*. Ленинград, 1958. С. 40–53.

8. Беянин В. Психолінгвістика. Москва : МПСИ, 2003. 232 с.
9. Yumoto K. Study of Cognitive Level of Bilingual Proficiency: What Makes Balanced Bilinguals? *The Journal of Asia TEFL*. 2004. Vol. 1. № 2. P. 135–160.
10. Леонтьев А. Психолінгвістическіє єдніци и порождение речевого высказывания. Москва : КомКнига, 2005. 312 с.
11. Загнітко А. Сучасні лінгвістичні теорії : монографія. Донецьк, 2007. 219 с.
12. Bloomfield L. *Language*. New York, 1933. 564 p.
13. Уорф Б.-Л. Отношение норм поведения и мышления к языку. *Новое в лингвистике*. Москва : Прогресс, 1960. Вып. 1. С. 135–198. URL: <https://lingvotech.com/otnosheniendor>.
14. Федорчук Т. Культурна ідентифікація білінгвів. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Філологічні науки*. 2004. Т. 34. С. 6–10.
15. Ferguson C. Diglossia. *Word*. 1959. № 15. P. 325–340.
16. Михайлов М. О разновидностях двуязычия. *Двуязычие и контрастная грамматика : межвузовский сборник научных трудов*. Чебоксары, 1987. С. 4–8.
17. Жлуктенко Ю. Мовні контакти. *Проблеми інтерлінгвістики*. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1966. 135 с.
18. Хауген Э. Языковой контакт. *Новое в лингвистике*. Москва: Прогресс, 1972. Вып. 6. С. 61–80.
19. Інтерференція. *Українська мова : енциклопедія*. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана», 2000. 752 с.
20. Cenoz J. Defining Multilingualism Annual Review of Applied Linguistics. Cambridge University, 2013. P. 3–18. URL: https://www.academia.edu/30660659/Defining_Multilingualism.
6. Vanraikh, U. (1979) *Yazykoviye kontakty* [Language contacts. Translation from English and comments by Yu.A. Zhluktenko]. Kiyv: Vyshcha school, 264 p.
7. Shcherba, L.V. (1958) *O ponyatii smesheniya yazykov* [On the concept of language confusion. Selected works on linguistics and phonetics]. Leningrad, P. 40–53.
8. Belyanin, V.P. (2003) *Psikholingvistika* [Psycholinguistics]. Moscow: MPSI, 232 p.
9. Yumoto, K.A. (2004) Study of Cognitive Level of Bilingual Proficiency: What Makes Balanced Bilinguals? *The Journal of Asia TEFL*. Vol. 1. № 2. Pp. 135–160.
10. Leont'yev, A.A. (2005) *Psikholingvisticheskie yediniy i porozhdeniye rechevogo vyskazyvaniya* [Psycholinguistic units and the generation of speech utterance]. Moscow: KomBook, 312 p.
11. Zahnitko, A.P. (2007) *Suchasni linhvistychni teoriyi* [Contemporary linguistic theories: monograph]. Donetsk: South-East, Ltd, 2007/ 219 p.
12. Bloomfield, L. (1933) *Language*. New York, 564 p.
13. Uorf, B.-L. *Otnosheniye norm povedeniya i myshleniya k yazyku* [The relation of norms of behavior and thinking to language]. *New in linguistics*. Moscow: Progress, Vol. 1. P. 135–198. URL: <https://lingvotech.com/otnosheniendor>
14. Fedorchuk, T.M. *Kul'turna identyfikatsiya bilingviv* [Cultural identification of bilinguals]. Scientific notes of the National University "Kyiv-Mohyla Academy". Philological sciences, T. 34, P. 6–10.
15. Ferguson, C.A. (1959) Diglossia. *Word*. № 15. P. 325–340.
16. Mikhalov, M.M. (1987) *O raznovidnostyakh dvuyazychiya* [Bilingualism and contrastive grammar] Interuniversity collection of scientific papers, Cheboksary, P. 4–8.

REFERENCES

1. Braun, M. (1937) Beobachtungen zur Frage der Mehrsprachigkeit. *Göttingische Gelehrte Anzeigen*. № 4, P. 115–130.
2. Weiss, A. (1959) Hauptprobleme der Zweisprachigkeit. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 214 p.
3. Khanazarov, K.Kh. (1972) Kriterii dvuyazychiya i yego printsipy [Bilingualism criteria and principles]. *Problems of bilingualism and multilingualism*. Moscow: Science, P. 119–124.
4. Rozentsveig, V.Yu. (1972) *Yazykoviye kontakty* [Language contacts]. Leningrad: Science, 80 p.
5. Vereshchagin Ye.M. (2014) *Psichologicheskaya I metodicheskaya kharakteristika dvuyazychiya* [Psychological and methodological characteristics of bilingualism]. Berlin: Direct-Media, 162 p.
17. Zhuktenko, Yu O. (1966) *Movni kontakty* [Language contacts]. *Problems of interlinguistics*. Kyiv: Kyiv University Publishing House, 135 p.
18. Khaugen, E. (1972) *Yazykovoy kontakt* [Language contact]. *New in linguistics*. Moscow: Progress, Vol. 6.
19. *Interferentsiya* (2000) [Interference]. *Ukrainian language. Encyclopedia*. Kyiv: Publishing House "Ukrainian Encyclopedia named after M.P. Bazhan", 752 p
20. Cenoz, J. (2013) Defining Multilingualism Annual Review of Applied Linguistics. Cambridge University. P. 3–18. URL: https://www.academia.edu/30660659/Defining_Multilingualism.